

“ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ”

ՀԱՅԵՐԱՆԻՍՏԱՆԻ ՌԵՍՈՒՐՍԵՆԵՐ

Յ. ՏԱՐԻ — 1936

Կը խմբագրուի եւ կը հրատարակուի

ՄԻԹՈՒՐԻՍՏԵՆ ՄԻԿՐՈՆՈՒԹԵՆԸ ԿՈՂՄԵՆԻ Ի ՎԻԵՆԱՍ
աշխատակցութեամբ ազգային եւ օտար Ռանասէրներու:

Որպէս զի աւելի մատչելի դառնայ Ուսումնաթիւթս
օտարալեզու արեւելագէտներուն, Խմբագրութիւնս
շարունակաբար պիտի ներկայացնէ նաեւ կարեւոր
բանասիրական յօդուածներուն համառոտ մէկ ամփո-
փումը, միջազգային որ եւ է լեզուս:

Բաժանորդագինն է ամէն նրկրի
համար՝ 1 ֆրանկ տարեկան, կամ ֆրիկ:

Մեր հասցէն՝

REDACTION DE LA REVUE “HANDES AMSORYA,”
VIENNE (Autriche), VII., Mechitharistengasse 4.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Խմբագրութեան ուղարկուած):

- Ազատեան Թ., Զմբուխտէ Պատմութեան: Կ. Պոլիս 1936, 8⁰, էջ 192: Գինն՝ 15 Ֆր.: «Մշակոյթ» Գրատուն. Մատենաշար, Թ. 29:
- Ազարաբեան Գր. Յ., Ալեքանդրապոլի Հայաստանի մէջ: Թէհրան, տպ. Փարոս, 1935: 8⁰, էջ 42: Գինն՝ 8 Ֆր.:
- Անատեան Հ., Հայերէն Արմատական Բառարան: Է. Հատոր (Յառաջարան, Համառոտութիւններ, Յաւելուածներ եւ Վերջաբան): Երեւան, հրատ. Մեքենան Ծոնդի, 1935: 8⁰, էջ 210: Գինն՝ 15 ռուբլի:
- Անէմեան Հայկ, «Մասիս» Օրացոյց 1936, ԺԳ. տարի: Թաւրիզ 1936, 4⁰, էջ 30: Գինն՝ 5 Ֆր.:
- Այգեցի Վարդան, Աղուեսագիրք: Երեւան, Պետ. Հրատ., 1935: 8⁰, էջ 116: Գինն՝ 1 ռուբլի:
- Արմէն-Սիւնի (Բիւզանդ Մեյֆոնեան), Կարմիր-Կանաչ: Ա. շարք (1932—1934): Պէտրոլ 1936: 8⁰, էջ 60:

“HANDES AMSORYA”

MONATSSCHRIFT FÜR ARMENISCHE PHILOLOGIE

L. JAHRGANG — 1936

Herausgegeben und redigiert von der

MECHITHARISTEN-KONGREGATION IN WIEN

unter Mitwirkung zahlreicher Armenisten.

Um unseren nichtarmenischen P. T. Abonnenten die Benützung unserer Zeitschrift zu erleichtern, werden wir fortlaufend von den wichtigen philologischen Abhandlungen ein kurzes Resumé in einer europäischen Sprache geben.

Preis dieses Jahrganges £ 1.—.

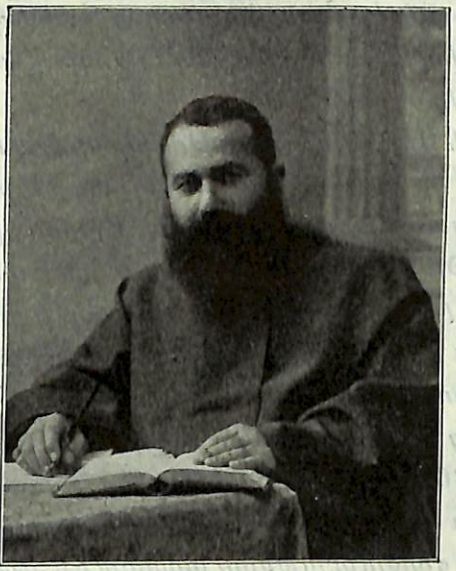
Unsere Adresse:

REDACTION DE LA REVUE “HANDES AMSORYA,”
VIENNE (Autriche), VII., Mechitharistengasse 4.

ԲԱԲԳԵՆ Ա. ԱԹՈՒԱԿԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Տարույս յուլիս 9ին յԱնթիլիաս աղիտաբեր հիանդութեան մը զոհն եղաւ վեհաշնորհ Տէր Բաբգէն Ա. Աթոռակից Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ:

Իր մահուամբ կորսնցուց Հայոց Եկեղեցին բազմալատակ եւ գիտուն եկեղեցական մը, գիտութիւնը բազմարդիւն աշխատաւոր մը եւ «Հանդէս Ամսօրեայ»-ի խմբագրութիւնն իւր բարեկամն եւ երկարամեայ աշխատակիցը: Իր անձին բարձրութիւնը զգալի կ'ընէ կորուստին խորութիւնն եւ կը համակէ շրջակայքը անմիջիժար սգով: Նա հեռացաւ մեր միջավայրէն յանկարծօրէն, երբ իր անձն անխոնջ եւ եռանդն անշէջ կը յղանային խորհուրդներ եւ կը խոստանային ծնունդներ...

Հանգուցեալը ծնած էր 1868, մարտ 23ին յԱյնթապ, Կիլիկիոյ գերդաստանէն. իր ծնողքն Աւետիք եւ Սուփիա, յաւազանէ կը կոչեն Նորածինը Յարութիւն: Ուսումն առած Այնթապի Վարդանեան Կրթարանին մէջ (1885—1889) կը մտնէ Արմաշի Դպրեվանքը (1889—1896) պատրաստուելու քահանայութեան: 1895, յունիս 18ին կը ձեռնադրուի արեղայ եւ քիչ յետոյ կ'իջնայ գործնական ասպարէզ: 1896—1897 կը զործէ Կ. Պոլիս իբրեւ քարոզիչ. 1897ին կ'անուանուի առաջնորդական տեղապահ Ճանիկի (Սամսոն) եւ 1899ին Ընդհ. վանահայր եւ առաջնորդական տեղապահ Տարօնի վիճակին: Հազիւ երկամեայ գործունէութիւն մը քարգաւաճած հայաշատ կենդրոնիս մէջ եւ անկը ստիպուի վերադառնալ Կ. Պոլիս, ուր կը նշանակուի քարոզիչ եւ Ազգային Մատենադարանին գրադարանապետ: 1905—1906 տարիներուն կը խմբագրէ Լոյս եկեղեցագիտական շաբաթաթերթը: 1907—1909 շրջանին կը գտնենք զինքը Արմաշ, ուր Դպրեվանքին փոխ-վանահայրն է եւ վերատեսուչը:

1909, մարտին կը հրաւիրուի Անկիւրիա, ստանձնելու Գաղատիոյ վիճակին առաջնորդութիւնը. 1910, սեպտ. 19ին կ'ընդունի յԵջմիածին եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը: Երիկամունքի հիանդութիւն մը, որ կը տառապեցնէր զինքը, պատճառ կ'ըլլայ, որ ժամանակաւորապէս հեռանայ իւր թեմէն արթուն հովիւր: 1913, յուլիս 31ին կը մեկնի Այնթապ եւ անկէ Պարիս. հոս էր երբ կը հռչակուէր մեծ պատերազմը: Անյոյս միւսանգամ վերադառնալու իւր թեմը կը նաւէ Բաբգէն եպիսկոպոս ղէպի Նոր Աշխարհ. 1914, հոկտեմբեր 14ին կը ժամանէ Նիւ Եորք, ուր կ'ենթարկուի երի-

Շատ գեղեցիկ աշխատություն էր «Պատմությունն կաթողիկոսաց եւ կաթողիկոսութեան Կիլիկիոյ», գոր նախ մաս առ մաս հրատարակեց Սիոնի էջերու մէջ (1927—1929) եւ ապա ենթարկելով նոր խմբագրութեան եւ նոխացնելով նոր նիւթերով յանձնած էր մամուլի առանձին հատորով լոյս ընծայելու համար:

Ունի բազմաթիւ յօդուածներ, բանասիրական-պատմական-ազգագրական բովանդակութեամբ զանազան թերթերու մէջ: Կը յիշեմ միայն՝

Էզրաց. Բիրակն 1898, Թ. 44: Ծանկիի մեջ գտնուող Համշեցիներու գաւառաւարարատը. Բիրակն 1899, Թ. 41, 44: Եգիպտոսի կաթողիկոսութիւնը. Արեւելեան Մամուլ, 1904, էջ 145—150 = Լումայ 1904, Բ. 121—126: Կաթողիկոսական ձեռնարկութիւնն եւ օժտով. անդ 1903, Թ. 12—13: Հայ եւ Յոյն եկեղեցիներու վիտիթիւնը (նորագիւտ վանքագիրներ.) Բիւզանդիոն 1907, Թ. 6634, 6638, 6640, 6645, 6648, 6667—6668: Պրոտաստի Ս. Աստուածածին Եկեղեցոյ ձեռագիր Աստուածաշունչը. 1285—1287, Լոյս 1906, էջ 1166—1172, 1191—1196, 1216—1221:

Բացի այս տպագրուած երկասիրութիւններէ Կիլիկիեան ունի բազմաթիւ անտիպ գործեր, որոնց վրայ կ'աշխատէր ժամանակ առ ժամանակ, տալու անոնց վերջին գոյնը, կը յիշեմ այս տեղ՝

Յոռցակ հայերէն ձեռագրաց Ազգային Մատենադարանի Կ. Պոլսոյ. կազմուած 1902—1906 տարիներուն: Այս ցուցակին համառօտ պատկերն ունիմ՝ քովս:

Յոռցակ հայերէն ձեռագրաց Կարմիր Վանոց Անկիւրիոյ. կազմուած 1910—1913 տարիներուն:

Հայ Անկիւրիոյ. այն է՝ Անկիւրիոյ Հայերը պատմութեան մէջ:

Հայ Անթեպ, այն է Այնթապի հայ գաղթականութեան պատմութիւնը:

Վարդապետը Հայոց Եկեղեցոյ մեջ (առաջին խմբագրութեամբ լոյս տեսած Լոյս շաբաթաթերթին մէջ 1905 ին):

Նաչեան եւ Նարեկացի (Ա. գրուելը լոյս տեսած Լոյս 1906):

Պատմութիւնն աշխարհաւարի:

Աստուածաբանութիւնն Հայոց եկեղեցոյ:

Կանոնագիրութիւնն Հայոց եկեղեցոյ եւն եւն:

Յուսով ենք թէ անտիպ աշխատութիւններս կ'արժանանան յընթաց ժամանակի տպագրութեան եւ կ'ըլլան յուշարձաններ հեղինակի անուան, որ պիտի մնայ անմոռաց պատմութեան մէջ:

Կը մնայ ինձ ի վերջոյ քաղցր պարտք յիշելու շնորհակալութեամբ, թէ Հանգուցեալը բարձր գնահատելով «Հանդէս Ամսօրեայ» ի գործունէութիւնը եւ նկատի առնելով թէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը կարող է Մեծ Պատերազմի ընթացքին տնտեսապէս վնասուած ըլլալ եւ դժուարութիւններ ունենալ ուսումնաթերթին հրատարակութեան համար, ինքնաբերաբար կատարած էր յԱմերիկա հանգանակութիւն մը (իբր 500 տոլար) ի նպաստ «Հանդէս Ամսօրեայ» ի եւ դրած Խմբագրութեան տրամադրութեան տակ: Գեղեցիկ գրաւական մը իր վեհօգի Անձին եւ բարեզգած վերաբերութեան հանդէպ Մխիթարեան Միաբանութեան:

Հ. Ն. Ա.

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

Թի 7—9

ՅՈՒԼԻՍ—ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Ձ. ՏԱՐԻ 1936

ԱԶԳՐԻՆ Վ. ՍՇՍՆԵՑԻ ԱՍՏՂԱԳԵՏ, ՏՕՄԵՐՈՒԳԵՏ ԵՒ ՏԱՂԱՅՈՒԹ († 1628)

Հայոց Մատենագրութեան Պատմութեան մէջ մինչեւ այսօր չէ յիշուած Ազարիա Վ. Սասնեցի: Անիկա ունի սակայն զբաղման եւ զիտական աշխատութիւններ, որոնք, նկատի առնելով դարը, արժէքաւոր են եւ կը հրաւիրեն իրենց վրայ ուշադրութիւն:

Պիտի փորձեմ այս տեղ, առաջին անգամ, ուրուագծել անոր կեանքի պատմութիւնն եւ թուել անոր զբաղման եւ զիտական վաստակները, որչափ թոյլ կու տան ինձ մատչելի աղբիւրները:

ԿԵԱՆՔԸ

Ազարիա, ինչպէս կը գրէ ինքը, Սասուն գաւառէն էր, սակէ կոչուած Սասնեցի¹: Բաղաքին կամ գիւղին անունը, ուր ծնած է, յայտնի չէ: Գրելովը Գարանաղցի² «սա էր, կը գրէ, յերկրէն Տարօն, զոր ոմանք Բալուկը պայ ասեն»: Սասունի սահմանակցութիւնը Տարօնի եւ Բալուկի, հաւանօրէն, այս ենթադրութեան պատճառ եղած է: Ազարիայի հայրն է Մեղիսէթ, մայրը՝ Նուֆ. զորոնք «բարեբարոյ» կը ներկայացնէ Ազարիա: Իր եղբայրներն են Սահակ եւ Նաոթար, եւ քուրբակներն են Սահակ եւ Հովհաննէս: Կը յիշէ Ազարիա նաեւ իր հօրեղբայրները՝ Կարապետ եւ Կարապետ: Անոնք, ամէն ալ, զոհ կ'երթան ձէլալիներու ասպատակութեանց. այնպէս որ 1609ին կը գրէր Ազարիա, թէ «ոչ ունիմ ի մարմնաւորաց յազգս իմ»: Վասն զի «բազումք, մանաւանդ բնաւքն անդակիցք իմ եւ ազգայինք ի պէսպէս մահս

եւ ի գերութիւնս մատնեցան՝ մեծ թշուառութեամբ արտաքս քարշէալք ի մայրենի զրկաց՝ ի ցանկալի գաւառէն Սասնոյ³, այն է 1599 եւ յաջորդող տարիներուն: Ազարիայի ծննդեան տարին յայտնի չէ: Կ'երեւայ թէ անիկա հետեւելով իւր հօրեղբոր օրինակին՝ նուիրուած էր եկեղեցական վիճակի: Որովհետեւ Ազարիա իւր Յիշատակարանին մէջ իր կնոջ մասին յիշատակութիւն չ'ըներ, պէտք է ենթադրել, թէ արեղայ էր: Ուսման սէրը կը վառէր իր մէջ: Ունէր մասնաւոր հետաքրքրութիւն եկեղեցական իրաւագիտութեան: Իր ցանկութիւնն էր ձեռք բերել Կանոնագրի լաւ օրինակ մը:

Ազարիայի կեանքի մասին հետեւեալ մանրամասնութիւններն ունինք իր իսկ գրչէն, Կանոնագրի Յիշատակարանին մէջ 1609էն.

«Տասն ամ նախ քան զգրել տառիս (այն է 1609—10 = 1598/99) աւերեալ եղեւ աշխարհս մեր ի ձէլալեաց, յոր եւ ես նուազս եւ տառապեալ նշդէնս տարաշխարհիկ եղեալ ի հայրենի տեղոյ իմոյ եւ ի ժառանգութենէ ի հայրենի տեղոյ իմոյ եւ ի ժառանգութենէ եւ շրջելով իմ տեղաց ի տեղ եւ փոխելով գաւառէ ի գաւառ, եւ ոչ գտի հանդիստ օտից իմոյ, այլ իրբեւ զոչխարս մոլորեալս եւ կամ թռչուն մի, որ ի բնոյն ոստնու եւ յերամէ ձեռանայ <եւ> ոչ եւս գտնու զընկերսն, այսպէս եւ ես ոչ գտի տեղի խաղաղ, ուր դիցեմ զգլուխ իմ: Այլ ես անկայ ի ձեռս անօրինաց, որպէս ձագ յորոգայթս որսողաց, եւ յետ բազում շարչարանաց եւ դառն կտտանաց՝ մօրէ մերկ եղեալ՝ հազիւ մազապուրծ լիեալ գերծայ ի ձեռաց նոցա ողորմութեամբն Աստուծոյ»:

Այսպէս կը բաժնուի, կը հեռանայ Ազարիա իւր «պանծալի» հայրենիքէն եւ իբր քառամեայ աստանդական թափառումներէ ետքը «տուչութեամբ» Աստուծոյ կը հասնի Կ. Պոլս, 1603ին:

Սասունէն հեռանալու պատճառը միայն ձէլալիներու ասպատակութիւնն եւ հարստա-

¹ Տե՛ս վարը Կանոնագրոց Յիշատակարանը:
² Ժամանակագրութիւն Գրիգոր վարդապետի կամ մտնեցոյ կամ Գարանաղցոյ. Հրատարակեց Մեսրոպ Վ. Նշանեան: Երուսաղէմ 1915, էջ 410—413 «Վասն Ազարիա փիլիսոփային»: